

5786

ՎԵՐԱԾՆԻՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

ԱԿԱՐԿ ՄԸ ՆԵՐԿԱՅԻՆ ԵՒ ԱՊԱԳԱՅԻՆ ՎՐԱՅ

ՊԵՏՐՈՍ Բ. ՔԱՐԾԱՅՐ

(Նախկին Բարոքիչ Պարսիզակի Եւ Գոնիայի հայ
Աւետ. եկեղեցիներու)

Կ. ՊՈԼԻՍ

Տպագր. Յ. ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻՔ

1919

9147. 92

Բ-30

9(47.925)

թ - 30

Հայկ. Կոմիտե
Երևան

ՎԵՐԱԾՆԻՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Կառուցված 22 հունիս
1925

ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՆԵՐԿԱՅԻՆ ԵՒ ԱՊԱԳՈՅԻՆ ՎՐԱՅ

ՊԵՏՐՈՍ Բ. ՔԱՐԾԱՅՐ

(Նախկին Բարոյի Պարտիզանի եւ Գոնիայի Ույ
Աւես. եկեղեցիներու)

Կ. ՊՈԼԻՍ

Տպագր. Յ. ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻՔ

1919

16036

ՆԱԽԱԳԱՀ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ՄԻԱՅԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳԱՅ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ

93143-02

2004

1233-2002

167.
Mr. Woodrow Wilson

President of the U. S. America

Mr. President:

The writer's heart throbs with infinite joy, in seeing so mighty a man, both in character and mind, such as you, putting in his splendid energy and best sentiments, in favour of the liberation of bleeding and starving Armenia.

We, the survivors of the great butchery and the generations to come, will ever remember your name with the most profound respect and deepest gratitude. Your immortal monument will be raised in the hearts of us all, and the first thing we shall teach our children will be the name "Wilson".

I have put down, in this little pamphlet, my plan of an "Armeno-American Political Brotherhood", and being sure that you will be the greatest factor of the said union, I do so humbly dedicate this booklet to you, as a link of the "Armeno-American Brotherhood" chain.

32 Eshref Effendy St.
Pangalty, Cons'ple

Yours Most Respectfully
B. P. CARDZAIR

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Հեղինակաւոր եւ կասաւեայ ծրագիր մը ներկայացուցած ըրալոր հաւանեութիւնը չունիմ: Ես հրապարակ նեւեցի միայն իմ կարծիքներս, ազգային գերագնացապէս կենսական այնպիսի խնդիրներու շուրջ, որոնց մասին կարծես ոչիս որած ըրան լուր մեր քերքերը:

Ներկայ գրիչի կիսատարւումով ես ուրիշ նպատակ չունիմ քաց միայն յրազրական վիճաբանութեանց դուռը բանալ որպէս զի մեր հեղինակաւոր գրիչները արտայայտուին ընդհանուր ազգը շահաբերող այս շատ կարեւոր խնդիրներու մասին, եւ անպակասեմ հանրային կարծիքը: Երեւ յաջողիմ ընել այդ բանը, յիշի վարձատրուած պիտի զգաւ ինքզինքն:

10 Ապրիլ, 1919, Բանկալքի.

Պ. Բ. ՔՍԻՍՅԱՅՐ

ՎԵՐԱԾՆԻՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Գոյութեան պայքարը (struggle for existence) կենդանական աշխարհի հիմնական սկզբունքներէն մէկն է: Ենթաւոր ամէն էակ կը պայքարի իր գոյութիւնը կարենալ պահպանելու համար: Մարդիկ եւ ազգեր նմանապէս կը մղեն կենաց անարկու պայքարը որպէս զի կարենան ապրիլ յաւիտեան: Անոնք որ հակառակ դարերու անընդհատ պայքարին այսօր դեռ կը շարունակեն իրենց գոյութիւնը, յաղթականներ են և իրաւունք ունին ապրելու:

Հայ ազգը տասնեակ մը դարեր շարունակ մղեց այդ անաւոր պայքարը: Ան կռուեցաւ արիաբար, մարտնչեցաւ զիւցազնաբար և վերջապէս յաղթեց: Մասնաւորաբար վերջին չորս տարիներու ընթացքին մենք մղեցինք մեր գոյութեան գերագոյն պայքարը, զոհեցինք մեր կեանքը, ինչքը, պատիւը, մեր սրբութիւնները, և ամէն ինչ որ սիրելի էր մեզ, ուպէս զի յաղթենք և յաղթեցինք: Այո՛, յաղթեցինք մենք բարոյապէս, հայրենի երկրին մէջ և դուրսը, հեռուն, անապատին, գետերուն և ծովերուն մէջ նահապետուող մեր հարիւր հազարաւոր ազգակիցներուն արիւնով: Յաղթեցինք Մառնի, Սոմի, Կալիցիոյ, Սելանիկի, Կովկասի, Պաղեստինի և Միջագետքի ճակատներուն վրայ արիաբար կռուելով պատուոյ դաբնիներ խլող և իրենց հրամանատարներուն դնահատման և հիացումին արժանացող մեր բիւրաւոր եղբայրներուն Սուրբ արիւնով: Ոչ մէկ ազգ այնքան սուղ է գնած իր ազատութիւնը որքան մենք: Դարեր շարունակ հալածուեցանք, ջարդուեցանք, աքսորուեցանք, բայց երբէք չի յուսահատեցանք: Որոշեր էինք յաղթել կամ մեռնիլ: Ուրիշ կերպ կարելի չէր ընել: Մենք կռուեցանք բռնակալութեան դէմ պայքարող ազատարար բանակներու, մեր մեծ դաշնակիցներու կողքին, իբրեւ պղտիկ բայց ան-

ընկճելի դաշնակից ու յաղթեցինք: Եւ այժմ արդար հպարտութեամբ մը կը մօտենանք միր դաշնակիցներուն ու կըսենք: «Անա գոյութեան անառոր պայքարը մղեցինք եւ բարոյապէս յաղթող դուռս եկանք, մեր յաղթանակով նպաստեցինք նաեւ ձեր յաղթութեան, տուէք մեզի մեր իրաւունքը: Վնասեցիք մեր անքիւ նահապետներու արեան գինը, վերադարձեցիք մեր անկախութիւնը պատմական անկիւնի հողամասերով»: Մենք կը պահանջենք պատմական Հայաստանի մաս կազմող Ռուսական և Արևելեան վեց նահանգները, Կիլիկիայով մէկտեղ: Այդ հողամասերը մեր նուիրական իրաւունքներն են: Մերն է Ռուսահայաստանը իր «Անի»ով և «Էջմիածին»ով, վեց նահանգները իրենց վանքերով, բերդերով, պատմական անշնչելի և անուրանալի հետքերով, Կիլիկիան իր պատմական անցեալով և պատերազմէն առաջ ունեւ թւային, տնտեսական և իմացական գերազանց առաւելութիւններով: Փոքր օրինակ մը — Հաճինը իր քսան և հինգ հազար զուտ հայ բնակչութեամբը, եօթը Եկեղեցիներովը, 16 վարժարաններովը և մօտ 3000 ուսանողներովը փոքր ծաղկեալ հայաստան մը չէ՞ր ներկայացնէր միթէ:

Հայաստանը, առանց Կիլիկիայի, պիտի ըլլայ Ասիոյ ֆրանսան առանց Ալգաս-Լօրէնի: Կիլիկիան պիտի ըլլայ մեր Հայաստան Irridenta:

Հայաստանի անկախութիւնը, սկզբունքով ընդունուած խնդիր մըն է, և մենք — ահաւոր սպանդի վերապրողներս — պիտի տեսնենք մեր այդ դարաւոր երազին իրականանալը: Բայց ցաւալի է տեսնել որ այդ յոյսը և համոզումը այն ատիճան չլացուցած են մեր աչքերը որ ներկայի պահանջներն ու անհրաժեշտ կարգադրութիւնները անտես կառնուին մեր կողմէն: Այո՛, ցաւալի է տեսնել որ մահու և կենաց խնդիրներ պէտք եղած լրջութեամբ նկատողութեան չեն առնուիր: Ինչ ըրաւ Պոլսահայը աննախընթաց և ահաւոր սպանդին վերջին խլեակները փրկելու գործին մէջ:

Մեր թերթերը չի դադրեցան սրտառուչ կոչերու և գեղեցիկ ծրագիրներու ժամադրաւայրը ըլլալէ, բայց ափսոս

որ այդ ամէնը «ձայն բառարոյ անապատի» եղան: Պոլսահայը ցնցուեցաւ, իրար անցաւ, ոտքի կանգնեցաւ, յագնեցաւ, քրտինք թափեց և 40,000 ոսկի ժողվեց: «Բազում աղմուկ վասն ոչինչի»: Ահա այդ եղաւ Պոլսոյ Տարագրելոյ Որբախնամին չորս ամսուայ աղմուկաւոր գործունէութեան արդիւնքը: Անունի և իրաւասութեան խընդիրը, աթոռի կռիւը աւելի մեծ կարեւորութիւն ստացան քան խեղճ տարագրեալները պատասպարելու և որբերը խնամելու կենսական և սոխպողական պահանջը: Սրտի անհուն կսկիծով մըն է որ կը տեսնենք ու կը լսենք ամէն օր թէ մեր որբուկները կը նախընտրեն իսլամ տունները և չեն ուզեր դառնալ աղգին ծոցը: Նախապէս դարձողներն ալ այժմ խոյս կուտան: Ինչո՞ւ, որովհետեւ լաւ խնամք չի տարուիր իրենց. որովհետեւ անօթի են, մերկ են, աղտին մէջ կը լողան, և մարդ ակամայ կը տարուի խորհելու թէ երկրորդ սպիտակ ջարդը տեղի կ'ունենայ իսկ և իսկ հայ ձեռքերով:

Պոլսահայը ոչինչ կարող է ընել: Ան կը գրէ, կը բանախօսէ, հիանալի ծրագիրներ կը կազմէ, սքանչելի միջոցներ ցոյց կուտայ, բայց երբ խնդիրը քսակին բերանը բանալու գայ, չեղոք է ան. ալ ձայնը չլսուիր, ամուր կը կառչի իր հարստութեան: «Բայց եղբայր» կառարկէ ան, «չէք գիտեր թէ ինչ մեծ վնասներ կրած եմ, ինչե՛ր, ինչե՛ր կորուսի. ի վիճակի չեմ մեծ զոհողութիւններ ընելու» և առանց կարմրելու քանի մը զրուշով կամ ոսկիով կը գոհանայ:

«Կուշտը անօթիին վիճակէն չի հասկնար» կըսէ առածը: Պոլսոյ մէջ հանգիստ վայելող հարուստը չի կրնար տարագրեալին անտանելի կացութիւնը ըմբռնել: Մենք այսօր կրնանք վստահաբար ըսել թէ ոչ ոք կրցած է լիովին ըմբռնել, բացի մեծ եղեռնի սակաւաթիւ վերապրողները, տարագրեալ հայութեան իրական վիճակը: Տարագիր հայը կը հիւծի, կըսպառի, կը գալարուի, սովամահ կը կորնչի, իսկ Պոլսահայը կ'ուտէ, կը խմէ, կը պարէ, կը զուարճանայ: Ինքնահաւան է, անձնասէր է, հաճոյքներուն և կիրքերուն

գերին է Պոլսահայը։ Ազգասիրութեան մէջ պատուոյ աթոռը իր անձին կը պահէ։ «Հայաստան պիտի երթամ»ը ամէնուն բիրնին հանկերգն է։ «Ուր տեղացի ես» կը հարցնեն ինձ շատեր։ «Հաճոցի, Կիլիկեցի եմ» կը պատասխանեմ։ «Ա՛հ, ինչ ոքանչելի երկիր, առեւտուրը շատ առատ է, այնպէս չէ, երթալու է եղբայր, երթալու է, Կիլիկիա երթալու է», կ'աւելցնեն։ Այո՛, երթալու է, որովհետեւ առատ դրամ կայ։ Վստահաբար շատ շատեր պիտի փութան Հայաստան, ո՛չ թէ ազգասիրական պարտք մը կատարելու, այլ իրենց դրամագլուխը շահագործելու, դրամ շահելու, հարստութիւն դիզելու համար։

Պոլիսէն օգուտ մը սպասել աւելորդ է։ Պոլսոյ ժողովուրդէն դրամ կորզելու համար Թալաթ մը կամ Էմվէր մը ըլլալու է։ Բայց և այնպէս, եթէ Պոլիսը չարժի. և իր բոլոր կարողութիւնը ի սպաս դնէ ազգին, դարձեալ չի կրնար պէտք եղած չափով գոհացում տալ ներկայի ծով կարիքին։ Ոչ թէ միայն Պոլսոյ Հայութիւնը, այլ նաեւ ամբողջ աշխարհի հայութիւնը չէ կարող գէթ կարեւոր չափով մը գոհացնել մեր արդի հրամայական պէտքերը։ Այն աստիճան մեծ է մեր ցաւը, և այնքան խորունկ վէրքը որ, հայկական ոչ մէկ կազմակերպութիւն չի կրնար իր իսկ միջոցներով բուժել այդ վէրքը։

Այն երկրամասը որ պիտի կազմէ ապագայ Հայաստանը, աւերակ է արեւելքէն արեւմուտք, հիւսիսէն հարաւ։ Թրքական բարբարոսութեան խորշակը անցաւ այդ երբեմնի շէն ու կենսունակ երկրէն, թառամեցուց, չորցուց կեանքի ամէն արտայայտութիւն։ Հոն խոպերը սուրբերու, արօրները թնդանօթներու վերածուեցան անմեղ ժողովուրդի մը կեանքին դէմ դաւելու համար։ Հայ զանգակներու զօղանջը լռեց։ Երբեմնի վառ և կենսալից օճախները մարեցան, տունները քանդուեցաւ, ագարակները կործանուեցան, արգասաբեր դաշտերը խոպան երկրի վերածուեցան. վերջապէս Նօրմալ կեանքի ոչ մէկ նշոյլ չի մնաց հոն։ Դարերու երկրաշէն գործունէութեան արդիւնքն է որ փճացաւ, միլիարներու

հարստութիւն մըն է ու կորսուեցաւ, և հայը ինք իր միջոցներով, նուազագոյն կէս դար պէտք է աշխատի, քրտինք թափէ, յոգնի որպէս զի կարենայ իր տնտեսական նախկին նախանձելի վիճակը ձեռք բերել։ Հայը իր սեփական միջոցներուն ձգել պիտի նշանակէր սաղմին մէջ իսկ մահուան դատապարտել նորակազմ հայ պետութիւնը։ Կառավարութեան ուսին վրայ դրուած բեռը այնքան ծանր և այնքան բազմատեսակ է որ, անկասկած պիտի կքի, պիտի իյնայ, և ճգմուի այդ ծանրութեան տակ եթէ արտաքին ուժեղ ձեռք մը օգնութեան չի հասնի իրեն։

Սրտապնդիչ է դիտել կազմութիւնը հայրենակցական զանազան միութիւններու։ Անոնք պէտք էր, անհրաժեշտ էր որ կազմուէին։ Իրենց օգնութեան բաժինը պէտք է բերեն անոնք, կարելի ամենալայն չափով, ազգային վերածննդեան Սբ. գործին. բայց ինչպէս ըսինք, այդ միութիւնները շատ աննշան չափով մը միայն կրնան դարձանել հայրենիքի ծով կարիքը։

Հայաստանը պէտք է ենթարկել օտար, անշահախնդիր, և մարդասէր կառավարութեան մը հակակշռին, և այդ միակ երկիրը Wilsonlandը, ազատասէր Եանքիներու իսկապէս ազատ հայրենիքը, միացեալ Նահանգներն է։ Եթէ կայ ազգ մը երկրագնդի վրայ, որ մարդասիրութիւնը իրեն սկզբունք է ընտրած, ան ալ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներն է։

Ֆրանսան ասպետական ազատ երկիր մըն է, և անոր հովանաւորութիւնը կրնայ օգտակար ըլլալ հայերու, բայց ան ունի իր ազգային շահախնդրութիւնները։ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ Ֆրանսան պիտի հովանաւորէ արդէն Սուրիան երբ Հայաստանն ալ ենթարկուի նոյն հովանաւորութեան, այն ատեն Ֆրանսան կը ներկայանայ իբր հօօր աղդակ մը արեւելքի մէջ, Հնդկաստանի ճամբուն վրայ, ինչ որ կը հակասէ Անգլիական շահերուն և հետևաբար պատճառ պիտի ըլլայ Ալպիոնի զօրաւոր ընդդիմութեան։

Անգլիան՝ հեռատես և կարող դիւանագէտներու այդ հօօր երկիրը կրնայ յարմար թեկնածու մը նկատուիլ, և ա-

նոր աջակցութիւնը իբրեւ պաշտպան և կազմակերպող ոյժ կրնայ մեծապէս օգտակար ըլլալ մեզ, բայց հոտ ալ միջադէպին բարդ շահեր իրար կը բաղխին: Անգլիան՝ Միջագետքը և Արաբիան ունի իբրեւ ազդեցութեան կամ թեւարկութեան չըջնալ, և երբ Հայաստանն ալ աւելնայ անոնց վրայ, այն ատեն John Bull-ը կը դառնայ այնպիսի հզօր ազդակ մը Արեւելքի մէջ, որ նոյն իսկ իր այժմու դաշնակիցներուն նախանձը պիտի չարժէ:

Բայց սեպտեմբեր թէ քաղաքական շահերը կարելի է հաշտեցնել. դեռ անդին կը մնայ նկատելի շատ կարեւոր կէտ մը: Այդ երկիրները պատերազմի հինգ երկար և տաժանելի տարիներ անցուցին, նիւթական հսկայ զոհողութիւններ ըրին, միլիարներ ծախսեցին, ահադին միասններ կրեցին, Դրանսայի հիւսիսային գաւառները աւերակ դարձան, զորս պէտք է վերաշինէ և շէնցնէ: Անգլիան թրքական աւերիչ մականին տակ դարերով հիւժած, աւերակ դարձած Միջագետքը և Արաբիան շէնցնելու ստիպողական յարկին տակ կը գտնուի, և այս ամէնը դրամով միայն կարելի է իզլուի հանել: Անոնք մեր փափաքած ձեռքով և չափով չեն կրնար նիւթապէս օժանդակել մեզի: Այս մասին իտալիոյ խօսքը անգամ կարելի չէ ընել. քանի որ ան իր պատերազմական արտասովոր ծախսերը զոցելու համար դաշնակիցներուն օժանդակութեանը կը կարօտէր մեծ չափով:

Ամերիկան միայն կրնայ դարմանել մեր խորունկ վէրքերը և սփոփարար սպեղանի ըլլալ մեր դառն ցաւերուն: Ան ռազմական և բարեգործական ամենամեծ հրաշքներ գործեց պատերազմի ամբողջ ընթացքին: Այն երկիրը որ իր պատուական նախազանգին Մր. Ուիլսոնի մէկ կոչին վրայ երկու օրուան ընթացքին միայն Եկեղեցիներու մէջ հինգ միլիոն տղաք կը հանգանակէ ի նպաստ հայերու, արեւելքի քրիստոնէականները պարենաւորելու գերադանցապէս մարդասիրական նպատակին համար 30 միլիոն կը ժողվէ, և կիրակնօրեայ դպրոցներու պզտիկներուն յաջորդական երկու կիրակիներու նուէրներովը անգամ 2 միլիոն տղաքի պէս

պատկառելի դուժար մը հանգանակելու կենսունակութիւնը ցոյց կուտայ մեծ է, հզօր է, անընկճելի է, և արժանի ընդհանուր մարդկութեան և մանաւանդ մեր, հայերուս երախտագիտական և հիացումի ամէնալեւր արտայայտութիւններուն:

Յետագարձ ակնարկ մը բաւ պիտի ըլլար համոզելու մեզ թէ ո՛ր աստիճան մեծ և հզօր ազդակ մը եղած է Ամերիկան մեր ազգային վերածնութեան գործին մէջ: Երեք քառորդ դար առաջ, երբ մենք Ասիական խաւարամտութեամբ մը կը խարխափէինք ազիտութեան խաւարամած անգունդներուն մէջ, քրիստոնէական լոյսի և դիտութեան այդ ջահակիրները կերեւան մեր մէջ, դպրոցներ կը հիմնեն, թերթեր կը հրատարակեն և քրիստոնէական ճշմարիտ լոյսը կը ցոլացնեն միւր վրայ: Իրաւ՝ է, ազգային պզտիկ բաժանումի մը պատճառ կը դառնան անոնք, ծնունդ տալով Բողոքականութեան, սակայն այդ բաժանումը աւելի նպաստաւոր եղած է ազգին, իր անմիջական հետեւանքներով: Բողոքականները իրենց վարժարաններով և առաջդիմութեամբ խթան մը եղան ազգին, բարի նախանձ մը, հետեւողական ոգի մը արթնցուցին և այսպէսով շինիչ մրցակցութիւն մը սկսաւ ծայր տալ երկու քոյր հասարակութեանց միջև:

Միսիսիպիները կը թուեան ռանձկիրանները եղան մեր մէջ, բայց այդ չափով չի գոհացան: Անոնք բերին նաև իրենց նիւթական ամէնալայն աջակցութիւնը մեր սարսափի նեղ օրերուն: 96 ի ահաւոր օրերուն, երբ Գերմանական և Ռուսական շահերը կը բաղխէին Անգլիաֆրանսականին, երբ Անգլիա կը յայտարարէր թէ իր մարտանաւերը չեն կարող բարձրանալ Արարատի բարձրավանդակը և անոնք իբր պարզ հանդիսատեսներ կը մնային մեծ եղեռնին հանդէպ, դարձեալ Ամերիկան էր որ ոտք կը դնէր բարեգործութեան սեմէն ներս. իր միսիսիպիները կը ներկայանային կոտորածներու թառերաբեմին վրայ, և Ամերիկեան տղաքները կը սուրային դէպի մասիսի ամէնաբարձր կատարները: Ամերի-

կան էր որ կուգար դարձեալ սփոփելու մեղ և դարմանելու մեր վերքերը:

Նոյնը պատահեցաւ նաև վերջին ամենամեծ եղեռնի շրջանին, զոր մարդկութիւնը երբէք տեսած ըլլայ: Մենք Գոնիայի մէջ անձամբ ականատես եղանք զթուլթեան և մարդասիրական այն վսեմ գործին զոր կատարեցին Տօզթ. Տատի, Տօզթ. Փօթի և Միս Բուշմէնի նման ազնիւ, վեհանձն և զթասէր ամերիկացիներ: Գոնիա այցելող ամէն տարագիր հայ անկեղծ երախտագիտութեամբ կը յիշէ այդ պատուական եանքիներու անունները: Անոթին կը կշտացնէին, մերկը կը հագուեցնէին, հիւանդը կը դարմանէին, տնանկը կը պատուարէին: Ծանօթ հրապարակագիր Պ. Աբիկ Միւսայանքեան իրաւամբ «Դիւթեան տունը» կը կոչէ Գոնիայի Ամերիկեան հիւանդանոցը:

Գոնիայինը միայն մէկ նմոյշն է այն բաղմամբիւ և բազմապիսի օգնութեանց զոր Ամեր. Միսիոնարները ընծաւեցին տարաբազու հայութեան բեկորներուն, պատերազմի ամբողջ տեղութեան շրջանին: Տօզթ. և Տիկին Բրիսթի Տարսոնի մէջ, Տօզթ. և Տիկին Մէրիլ Այնթապի մէջ, Միս Վօն Հանոյ, և բազում ուրիշներ այլ և այլ կեդրոններու մէջ համալուծ հայութեան սփոփարար հրեշտակները եղան:

Բայց հեռուները երթալու հարկ չի կայ, ահա՛ Ամերիկ. Նպաստամատոյց յանձնախումբը, բարեսիրական հոյակապ ծրագիրներովն ու գործունէութեամբը մեր առջիւր կեցած է: Ահա՛ կը մեկնին անոնք դէպի Կովկաս, Վասպուրական, Միջին Հայք, Փօքը Հայք, Կիլիկիա և Սուրիա պարենաւորելու և փրկելու համար մեծ եղեռնի տարաբաղդ խլակները: Քաղաքական ունէ նկատում չունին անոնք, և ոչ ալ շահագիտութեան նպատակ: Մարդասիրութիւնն է անոնց միակ շարժառիթը: Ահա՛ թէ ինչ կըսէ Յանձն. Նախագահ Տօզթ. Պարթըն, Ազգապետարանի մէջ իրենց ի պատիւ տրուած թէյասեղանին վրայ: Մենք Ամերիկեան կառավարութիւնը չենք ներկայացներ, քայց ան մեզի հետ է. իր պաշտօնական մարմինները պատրաստ են մեզի օժանդակելու:

Մենք կը ներկայացնենք Ամերիկեան ժողովուրդը, ըլլայ քաղաքական, կարողիկ, հրեայ կամ անկրօն: Ամբողջ ժողովուրդը մեզի հանդիպ մեծ հաւակութիւն և սեր ունի»: Տօզթ. Պարթըն այսպէս կը վերջացնէ խօսքը. «Ամերիկա պատրաստ է մեզի օգնելու առհն կերպով. մենք մեր բարեկամներն ենք»: Նոյն յանձնախումբի անդամներէն Տօզթ. Մուր — Նախագահ Ամեր. Պորտի և Փրօֆ. Հարվըտ. Գոլէճի — կըսէ, «Մենք մեր ձեռքն եկածը պիտի ընենք մեր եկեղեցիները և մեր ազգը վերակենդանացնելու համար»: Մենք այդ յանձնախումբի շատ մը անդամներուն հետ տեսնուեցանք: Ամէնքն ալ զթուլթեամբ և համակրութեամբ լեցուած են մեզի հանդէպ: Անոնցմէ շատերը, մանաւանդ Lady ներու կարեւոր մէկ մեծամասնութիւնը բարեկեցիկ և հարուստ ընտանիքներու կը պատկանին, և հոս եկած են ոչ թէ առատ ամսական առնելով ապրելու, այլ մարդասիրական և բարեգործական արտակարգ զգացումներով զինովցած:

Այո՛, ամերիկացիները մեր բարեկամները եղած են անցեալին մէջ և այսօր ալ մեր ամենէն անկեղծ և բարեացակամ համակիրներն են: Մենք պէտք է օգուտ քաղենք այդ բարեկամութենէն: Պէտք է նպաստաւորութիւնք անոնց համակրութենէն: Թէ ինչպէս և ինչ միջոցներով կարելի է օգտուիլ անոնց բարեկամութենէն, այդ մեր նպատակն է մատնանշել համառօտիւ:

1. Քաղաքականօրէն՝ Ամերիկեան Հայաստանի պաշտպանը, գորավիզը և առաջնորդը ըլլալու է: Հազիւ թէ քաղաքական անկախութիւն ձեռք կը բերենք, և ահա ամէն կողմէն նախանձօտ թշնամիներով շրջապատուած կը գտնենք ինքզինքնիս: Մենք մեր ջարդուած, թալլուած և քայքայուած ոյժերով չենք կարող պաշտպանել մեր երկիրը օտար ռոնձգութեանց դէմ: Հզօր Պաշտպանի մը ներկայութիւնը անխուսափելիօրէն անհրաժեշտ է: Աւելին կայ: Մենք քաղաքականօրէն հասունցած ժողովուրդ մը չենք: 600 տարուան զազրելի գերութիւնը կաղմակերպական և քաղաքական ամէն կարողութիւն սպաննած է մեր մէջ: Դիւանա-

գետներու տակաւր ամենէն աւելի զգալի է. և առանց կարող դիւանագէտներու կարելի չէ երկիր մը կառավարել: Հայերը կարող են կառավարական սքանչելի մեքենայ մը արտադրել, բայց ցորչափ այդ մեքենան շարժման մէջ դնող, ղեկավարող ոյժը կը պակսի, կարելի չէ անկէ օգուտ մը քաղել: Յայտնի է թէ որեւէ մեքենայ շարժման մէջ՝ դրուելէ առաջ պէտք է լաւ մը իւղել ղանիկա, որպէսզի շփումով չի մաշի:

Մենք կարող ենք, ինչպէս քիչ վերը ըսինք, արտադրել կառավարական սքանչելի և կատարեալ մեքենայ մը, կրնանք կազմել արդիական ամէն կատարելութեամբ պետութիւն մը, պայմանաւ որ ունենանք օտար կարող ղեկավարներ, Նորակազմ Հայ պետութիւնը լոկ հայ ձեռքերու յանձնել պիտի նշանակէր նոր մեքենայ մը շարժման մէջ դնել առանց կանխաւ իւղ քսելու մեքենային չփամբ մաշելու ենթակայ կէտերը: Այդպիսի մեքենայ մը շուտ կը մաշի, կը փճանայ և քիչ ատենէն անդործածելի կը դառնայ: Նմանապէս առանց օտար վերահսկիչի Հայաստան մը, կուսակցական պայքարներու, եղբայրասպան կռիւներու թափաքովայր մը, յեղափոխական այլազան հակումներու խառնարան մը կը ըլլայ: միշտ բռնկելու պատրաստ: Անցեալին մէջ անհամաձայնութիւնը եղած է մեր անկման պատճառը, և թերեւս ասպազային ալ ըլլայ, եթէ օտար ժառանգաւոր խնամակալութեան մը չենթարկուինք:

Հայաստանը պէտք է ըլլայ հանրապետական երկիր մը, բառին ամէնալայն առումով, յար և նման Ամերկ. Միաց. Նահանգներուն: Հայկական ամէն շրջանակ պէտք է ունենայ իր ուրոյն և ինքնավար հանրապետութիւնը, հայ նախագահով և Ամերիկացի խորհրդականով մը: Այսպէս Կիլիկիան, Փոքր Հայքը, Բարձր Հայքը, Վասպուրականը, Կովկասը, Ասորպատականը ևլն. պէտք է ըլլան ինքնավար հանրապետութիւններ, մաս կազմելով Հայկական միացեալ նահանգներու հանրապետութեան, որուն նախագահը պիտի ըլլայ և պէտք է որ ըլլայ ամերիկացի մը լայն իրաւասու-

թիւներով, որ կրնայ ընտրուիլ Ամերիկայի նախագահին կողմէ և հայոց վաւերացման ենթարկուիլ: Ամերիկեան օժանդակութիւնը պէտք է տեւէ նուազագոյն 20 տարի և Միացեալ Նահանգաց նախագահին իւրաքանչիւր փոփոխումով կարելի ըլլայ փոխել նաև հայոց նախագահը, եթէ երբեք հայը փափաքի այդ փոփոխութեան: Բայց երկրին գերագոյն շահը նկատի առնելով, պէտք չէ շուտ շուտ փոխել զանոնք: Հազիւ թէ երկիրը, ժողովուրդը և անոր լեզուն ու սովորութիւնները սորված պիտի ըլլան, և ահա պէտք պիտի ըլլայ փոխել զանոնք, ինչ որ կրնայ մեծապէս վնասել հայ կառավարութեան զարգացման և բարգաւաճման: Կարելի է նաև խնամակալութեան շրջանը երկուքի բաժնել և առաջին նախագահը փոխել 10 տարի վերջը, եթէ հարկ ըլլայ: Ասոնք մանրամասնութիւններ են, զորս պէտք է վերապահենք մասնագէտներու:

Մենք կը պնդենք իւրաքանչիւր շրջանի ինքնօրէնութեան տեսակէտին վրայ, ապակեդրոնացման դրութեամբ, որովհետեւ այդ է լաւագոյն լուծումը մեզի համար, Անշառողական և հայրենամոլական ծայրայեղ զաղափարներ այժմէն իսկ նշմարելի են զանազան միութեանց զործունէութեանց մէջ: Ապակեդրոնացման դրութիւնը ընդունելով միայն կրնանք ապագայ կնճառութեանց առաջքը առնել:

2. Տնտեսականօրէն պէտք է ապաւինինք Ամերիկայի Մեր տնտեսական քայքայեալ վիճակի մասին բառ մը իսկ գրել աւելորդ է, Ամենուն ծանօթ է մեր վիճակը: Երկիր մը չէնցնելու համար դրամ պէտք է: Առևտուրի համար դրամ պէտք է, ձաճայ պէտք է, փոխադրութեան միջոցներ պէտք են: Հողագործին համար եղ պէտք է, արօր պէտք է, սերմնացու պէտք է, և զեռ շատ մը ուրիշ բաներ անհրաժեշտ են: Մենք անոնցմէ և ոչ մէկը ունինք: Ո՞վ պիտի տայ այս ամէնը մեզի:

Հայ գիւղատնտեսական միութիւն մը կազմուեցաւ շատ լաւ ծրագրով մը — ինչպէս ըսինք արդէն, Պոլսեցիները լաւ ծրագիրներ կը կազմեն — բայց ցարդ ինչ արդիւնք տուաւ: Քանի՞ միլիոն ոսկի ժողովեց, քանի՞ հոգիի սերմն-

ցու տուաւ և անհրաժեշտ առարկաները հայթայթեց: Գրեթէ ոչինչ կրցաւ ընել ցարդ. գէթ մենք այդ մասին բան մը չենք գիտեր:

Մեր տնտեսական բարգաւաճումը պէտք է փնտռենք դարձեալ ամերիկեան դրամագլխին մէջ: Առ այդ հետեւեալ շատ ուշադրաւ կէտերը կը յանձնենք հանրութեան ուշադրութեանը:

(Ա) Ամերիկեան կառավարութեան միջնորդութեամբ համաձայնիկ Ամերկ. Գիտաւսէտական հսկայ սեկսիայի մը հետ հայ գիտաւսէտութիւնը և հողագործութիւնը զարգացնելու նպատակաւ: Թէ ինչպէս: Սէնտիքան հայ գիւղերու հողը որոշ տարածութեամբ մասերու կը բաժնէ. նոր Աշխարհի սիւղէմով ագարակներ կը հաստատէ, անհրաժեշտ ամէն պիտոյքներով — եղ, կով, ոչխար, հաւ, արօր, զանազան մեքենաներ և ինչ. և այդ ագարակները որոշ գնով մը կը ծախէ գիւղացիին, որ ամէն տարի որոշեալ գումարին մէկ մասը վճարելով — տոկոսով մէկտեղ բնականաբար — 10, 15 կամ 20 տարի վերջը տէր կը դառնայ ագարակին: Այս առաջարկը անգործնական թուի թերեւ շատերուն. բայց մի քիչ ուսումնասիրութիւն պիտի համոզէ զանոնք թէ չափազանց գործնական և ազգին համար գերազանցապէս օգտակար է այդ ձևանարկը: Ասիկա մէթոտ մըն է որ արդէն կը կիրարկուի Միացեալ Նահանգներու և Գանատայի մէջ: Ամերիկայի մէջ շատ հայեր այս ձևով ագարակներ գնած, և հարուստ հողատէրեր են դարձած:

Հայ հողագործութիւնը զարգացնելու համար անկէ աւելի գործնական և արագ միջոց մը չենք գիտեր: Երբ մեր սեփական միջոցներով ուզենք զարգացնել հողագործութիւնը վստահաբար 20 տարի ետ պիտի մնանք, իսկ վերը առաջարկուած ձևով, տասը տարի չանցած Հայաստանը գերազանցապէս հողագործական և հարուստ երկիր մը պիտի ըլլայ: Ասիկա, միևնոյն ատեն, հայերը դէպի հայրենիք հրապրելու ամենայարմար միջոց մըն է: Հայրենիքի մէջ ամէն գիւրութիւն վայելելու յոյսը ունեցող գիւղացին առ-

անց այլևայլի կը վազէ դէպի հայրենիք,

(Բ) Քաղաքներու վերաշինութեան համար կարելի է համաձայնիկ ուրիշ խոշոր սեկսիայի մը հետ: Այդ սէնտիքան կամ ընկերութիւնը Հայաստանի աւերակ դարձած քաղաքները և գիւղերը կը վերաշինէ, Ամերիկեան արդի նորագոյն յատակագիծերու վրայ, կոկիկ, գեղեցիկ տուներով, զօրս ինչպէս ագարակները, կը ծախէ ժողովուրդին, ամէն տարի որոշ գումար մը գանձելու պայմանաւ, որով վճարողը, տեղին և ընդհանուր ծախսին համեմատ 10—15 կամ 20 տարի վերջը, տէր կը դառնայ չէնքին: Ամերիկայի մէջ այս ուղղութեամբ գործող ընկերութիւններ մեծ թիւ մը կը ներկայացնեն: Ասիկա անմիակ կերպն է, որով կրնանք արագ և ճշակաւ կերպով շէնցնել մեր հայրենիքը: Եթէ մեր սեփական միջոցներով փորձենք վերաշինել քանդուած բոյները, նուազագոյն մէկ սերունդ ետ տիտի մնանք: Հարուստը իրեն համար հոյակապ բնակարան մը պիտի չինէ, մինչ քովի չքաւոր դրացին խեղճ տնակ մը: Մէկը միւսին հակապատկերը: Այս կերպով պիտի ունենանք դարձեալ տարօրինակ, անհրապոյր և խեղճ քաղաքներ:

Տարագրուած հայերուն հարիւրին ԳՏը անկարող է այսօր ոչ թէ միայն տնակ մը չինելու, այլ նոյն իսկ ուտելու հացը ձարելու: Հայաստանը աւերակ է, տուներէն հարիւրին ԳՏը քանդուած են: Ո՞ր պիտի բնակեցնենք հայրենիք քաղթող ժողովուրդը: Ո՞վ պիտի վերաշինէ այդ տուները: Պետութիւնը: Բայց խնդիր է թէ կառավարութիւնը ինքը ինչ միջոցով պիտի ապահովէ առօրեայ ստիպողական ծախսերը, քանի որ ժողովուրդը նիւթապէս փճացած է, և հետեւաբար անկարող է տասնոց մը իսկ տուրք վճարելու: Ուղենք չուղենք պիտի դիմենք օտարներուն, և իմ գաղափարով, փոխանակ անոնցմէ ողորմութիւն մուրալու, աւելի արժանավայել և պատուաբեր պիտի ըլլար, ազգային տեսակէտով, օժանդակութիւն խնդրել մեր առաջարկած ձևով: «Ուրիշին տուածը փոր չի կշտացնէր, և միշտ ալ չի դառնուիր» կրսէ առածը: Ողորմութիւնը ինչպէ՞ս և ինչ ձևով ալ ըլլայ

1233 - 2002

պատուաբեր չէ, ստրկացուցիչ է ընդունողին համար: Ամէն
— ք կընդունի ասիկա:

(Գ) Բաղաքներու վերաշինութեան և գիւղատնտեսու-
թեան հետ զուգընթաց երթալու է նաև ճամբաներու և մա-
նաւանդ երկաթուղիներու շինութիւնը: Ոնոնց օգտակա-
րութեան մասին խօսիլը աւելորդ է: Ինչ որ են շնջերակ-
ները մարդկային մարմնոյն, նոյնն է նաև երկաթուղին
պետութեան մը համար: Մեր ամենէն առաջին գործերէն
մէկը պէտք է ըլլայ անոնց շինութիւնը ապահովել: Մենք
չենք ընականաբար որ պիտի շինենք զանոնք, այլ օտար
գրամագլուխը: Հայ կառավարութիւնը մեծ քայլ մը առած
պիտի ըլլար դէպի յառաջդիմութիւն, ընդունելով Զէսթըրի
արդէն մշակուած յատակադիժը, հայաստանի մէջ շինուելիք
երկաթուղիներու համար: Այդ ծրագիրը պատերազմէն առաջ
մշակուած, և ինչ ինչ պայմաններով առաջարկուած էր
թուրք պետութեան, որ իր հին բարի սովորութեամբ միշտ
ձգձգած և վերջնական որոշում մը չէր տուած այդ մասին:
Յիշեալ ծրագիրը պզտիկ փոփոխումներով և նոր յաւելում-
ներով կրնայ անմիջապէս գործադրութեան դրուիլ, հայ
կառավարութեան հետ կնքուելիք պայմանագրութեան մը
համաձայն: Այդ մասին թելադրութիւններ պիտի չընեմ,
քանզի մասնագէտ մը չեմ. բայց մէկ կէտ կայ, որուն վրայ
կուզեմ ծանրանալ, այն է՝ հիւսիսէն հարաւ, Կովկասէն
Կիլիկիա երկարող երկաթուղիի մը անմիջական պահանջը:
Մերսինը իբրև ծովային առևտրական դուռ, պէտք է կապ-
ուի մայր հայրենիքի ամենէն հեռաւոր մասերուն: Կիլիկիոյ
սրտէն բղխող այդ գիծը, զինքը մայր հայաստանի միացնող
զօրաւորագոյն կապը պիտի ըլլայ:

3. Կոթակաւ գործերու մեջ ալ Ասերիկայի առաջնոր-
դութեան հետեւեալն ենք: Ամերիկայի դերը՝ մեր ազգային
կրթութեան վրայ շատ մեծ է եղած: Միսիոնարները իրենց
12 գոլէճներով, 25 է աւելի բարձր. վարժարան և հարիւր-
աւոր նախակրթարաններով, կրթական լուսափառ ջանք մը
եղած են մեր մէջ: Յաջորդական երեք սերունդներ կրթած

և ազգին բազմաթիւ մեծ և օգտակար անհատներ հասցու-
ցած են: Ոմանք այդ հաստատութեանց վրայ իբր ապագա-
գայնացման կեդրոններ նայիլ ուզած են. այդ ուղղութեամբ
շատ ալ գրուած և խօսուած է: Իրաւունք ունէին: Երև-
ոյթապէս այո՛ թերևս, բայց իրականին մէջ ոչ՝ երբէք:
Միսիոնարները եկան մեր մէջ Աւետարանը քարոզելու և
ժողովուրդը կրթելու գերազանցապէս առաքելական առա-
ջադրութեամբ, և անոնք խօսեցան ժողովուրդին բուն իսկ
իր գործածած լեզուով: Այսպէս Կիլիկիոյ մէջ թրքախօս ժո-
ղովուրդ մը գտան, և որպէս զի կարենան անոնց մօտենալ
և օգտակար ըլլալ, ստիպուեցան թրքերէն սորվիլ և խօսիլ,
հետևաբար թրքախօս միջավայր մը ստեղծեցին: Իսկ երբ
հայախօս միջավայրի մը մէջ գտնուեցան, չի պնդեցին եր-
կրին պաշտօնական լեզուին վրայ, ապա սորվեցան ժողո-
վուրդին լեզուն, հայերէնը և այդ լեզուով ալ գրեցին ու
քարոզեցին: Մենք կը ճանչնանք հայախօս միջավայրերու
մէջ ապրող շատ միսիոնարներ որ հայու մը չափ և թերևս
աւելի լաւ հայերէն կը գրեն ու կը խօսին:

Իրաւ է թէ Կիլիկիոյ շրջանին մէջ մի քիչ անհոգ գըտ-
նուեցաւ միսիոնարութիւնը այս մասին, հայերէնը ո՛չ թէ
իբր մայրենի, այլ իբրև օտար լեզու մը սորվեցնելով աշա-
կերտներուն, որով շատ մը գոլէճականներ երկու տող բան
մը գրելու մէջ կանճրկէին:

Օսմ. Սահմանադրութենէն վերջ միսիոնարները իրենք
ալ զգացին սխալը և աշխատեցան դարմանելու անցեալի
մեծ թերութիւնը: Սահմանադրութենէն առաջ անոնք կը
խորհէին թէ քանի որ թուրքիոյ մէջ կը գործէին, պէտք էր
որ թրքերէնի աւելի ոյժ տրուէր և ամէն դպրոցական լաւ
գիտնար զանիկա: Այս գաղափարը կրկնակ նկատումներու
արդիւնքն էր: Հայերը որպէս ուշիմ և գործունեայ մար-
դիկ պէտք էր որ երկրին պաշտօնական լեզուն լաւ գիտ-
նային, առևտուրի և կառավարական պաշտօններու մէջ
կարենալ յաջողելու համար: Երկրորդ նկատումը իրենց
համար աւելի նկատուի և փափուկ էր. այն է չի վշտացնել

թուրք կառավարութիւնը, որպէս զի արգելքներ չի յարուցանէր իրենց դէմ: Բայց հիմակ այդ շրջանը անցաւ. թրքերէնի կամ թուրք կառավարութեան խեղիւր չի կայ այլևս: միսիոնարները ասկէ վերջ պիտի գործեն հայ հանրապետութեան շրջանակին մէջ, հայ ծրագրով, հայ ոգիով և հայ զգացումով, այնպէս որ մեր ազգային կրթութեան ղեկը անոնց յանձնելու մէջ ունէ անպատեհութիւն չի կայ: Անկլո-Սաքսոն կրթութիւնը գերիվեր է ուրիշ ունէ ազգի կրթութենէն: Անոնք մտքի զարգացման հետ հոգիի և սրտի մշակոյթին ալ խնամք կը տանին, այնպէս որ շատեր իրաւամբ գիտել կուտան թէ Սմերկ. վարժարաններու շրջանաւարտները ընդհանրապէս աւելի լուրջ, աւելի ծանրաբարոյ և մաքուր ու զօրաւոր կամքի ու նկարագրի տէր անձեր են: Իրաւունք ալ ունին մասամբ:

Արգիական կատարելութեամբ վարժարաններու բացումը միլիոններու կարօտ խնդիր մըն է: Մենք չունինք այդ միլիոնները: Ահա Ամերկ. Նպաստ. Յանձնախմբի անդամները կը յայտարարեն թէ՛ իրենք մեր բարեկամներն են և պատրաստ մեզի օգնելու: Լայնօրէն բանանք մեր դռները անոնց առջև. թող դան, վարժարաններ, որբանոցներ բանան, կրթեն մեր ապագայ սերունդները, հայ հանրապետութեան առաջադերձը համազգային որոշ ծրագրի մը համաձայն, հայ ոգիով և Անկլո-Սաքսոն սկզբունքներով: Անոնց դպրոցները միշտ և ամէն տեղ մերիններէն շատ աւելի կանոնաւոր և փայլուն եղած են: Անոնց որբանոցները մերիններէն շատ մաքուր, կոկիկ և բարեկեցիկ եղած են: Թող հայ հանրապետութիւնը ճշդէ իր դիրքը, պարզ տեսակէտը, յայտնէ իր փափաքը և ազատ ասպարէզ տայ միսիոնարներուն, այն ատեն հայ կրթական պատմութեան մէջ նոր դարազրուի մը պիտի բացուի:

Ոմանք թերևս բողոքականութեան փրփականտ մը տեսնել փորձուին մեր ներկայ դործին մէջ: Երկու խօսք ալ այս մասին: Ազգային յարանուանական վէճերու և ատելութեանց դարը շատոնց անցած է: Մեզի համար հայու կամ

բողոքականի խնդիր չի կայ: Բողոքականը և կաթոլիկը նոյնչափ հայ են որչափ Լատորչականը: Կրօնական տարբեր յարանուանութիւնները ամէն երկրի մէջ գոյութիւն ունին: Անգլիոյ մէջ շատ մը յարանուանութիւններ կան, Անոնց ամէնքն ալ տարբեր վարդապետութեանց և տարբեր համոգումներու կը ծառայեն. բայց երբ պարտականութեան ձայնը հնչէ և դան իրենց քաղաքացիական պարտականութիւնը կատարելու ամէնքն ալ ճշմարիտ անգլիացիներ են: Կրօնքը կամ յարանուանութիւնը և ազգութիւնը բոլորովին տարբեր բաներ են: Ես բողոքական եմ, բայց ատիկայ հայութենէս բան մը չի պակսեցնէր: Արաբը մահմետական է ինչպէս թուրքը, բայց թուրք չէ: Միւր կաղմելիք նոր պետութեանմէջ յարանուանական վէճեր և շիւ նայուածքներ պէտք չէ գոյութիւն ունենան երբէք: Ամէն մարդ պէտք է ազատ ըլլայ իր ուզած ձևով պաշտելու զԱստուած, այսինքն կրօնական ազատութիւնը պէտք է ըլլայ հայ պետութեան հիմնական սկզբունքներէն մէկը:

Ամերիկայի գերեաց ազատութեան մեծ յաղթականը, Աբրահամ Լինքըն ըսաւ, «Կենսական խնդիրներու մէջ միութիւն, ոչ-կենսականներու մէջ ազատութիւն, բայց ամէն բանի մէջ սէր»: Մեր նորակազմ պետութեան համար Լինքընի այս խօսքերէն աւելի պատշաճ և զեղեցիկ պատգամ մը չեմ կարող երեւակայել: Ազգային կենսական խնդիրներու շուրջ պէտք է ամէնքս, ըլլայ բողոքական, Լատորչական կամ կաթոլիկ, միանանք, մէկ սիրտ և մէկ մարմին ըլլանք: Ոչ կենսական խնդիրներու շուրջ— որպիսին է կրօնականը, ամէն ոք պէտք է բացարձակապէս ազատ ըլլայ. բայց սէրը պէտք է թաղաւորէ մեր մէջ ամէն տեղ, ամէն ատեն և ամէն բանի մէջ: Մեր պետութիւնը, եկեղեցիները և դպրոցները այս սկզբունքներուն վրայ պէտք է հիմնուին, և մեր ղեկավարները, ազգային պատասխանատու շրջանակները, բանախօսներն ու քարոզիչները, այդ սկզբունքները պէտք է քարոզեն և սովորեցնեն թէ ներկայ և թէ ապագայ սերունդներուն:

Ես համառօտիւ ընդդէմեցի այն միջոցները, զորս պէտք է ձեռք առնէ նորակազմ հայ պետութիւնը կատարեալ ընկ-
լու համար իր վերածնունդը: Եթէ կուզենք արդի ժամա-
նակէն ետ չի մնալ պէտք է որ ընդունինք այս կերպ արագ
վերածնունդ մը: Երբ ներկայ դրքոյկը իր նպատակին ծա-
ռայէ և անոր մէջը պարզուած տեսութիւններն ու առա-
ջարկները ընդունելութիւն գտնելով գործադրութեան զոր-
ուին, մենք կրնանք այժմէն իսկ վստահաբար ըսել թէ
տասը տարի չանցած հայաստանը պիտի ըլլայ այն աստիճան
չէն, կենսալից և հարուստ երկիր մը, որ թէ մեր բարի (°)
հարեաններուն և թէ նոյն իսկ մեր այսօրուան դաշնակից-
ներուն նախանձը պիտի չարժէ: Այն ատեն հայերը դէպի
հայրենիք քրաւիրելու կամ ստիպելու հարկ պիտի չմնայ-
ամէն հայ սիրով և առանց հրաւերի պիտի վազէ դէպի մեծ
հայրենիք. որովհետեւ հոն պիտի գտնէ ապահովութիւն
կեանքի, ինչքի և պատուոյ, հոն պիտի գտնէ նաեւ ապրուստի
դիւրութիւն և ճոխութիւն: Բայց հայաստան մը առանց
Ամբերիկայի հակակշռին եւ նիւթական աջակցութեան մեծ
բան մը չպիտի արժէ գէթ ժամանակի մը համար: Այն հայը
որ իր այժմու բնակավայրին մէջ տուն տեղ կամ կալուած-
ներ ունի չպիտի ուզեր զանոնք աժան դնով մը ծախել կամ
երեսի վրայ ձգել, լոկ ազգասիրական պարտք մը կատարած
ըլլալու համար եւ քայլ մը իսկ պիտի չնետէր դէպի հայաս-
տան, առանց վստահ ըլլալու թէ հոն իր փեսաներուն զոհա-
ցուցիչ հատուցում պիտի ըլլայ, ազարակներու, տունի կամ
կալուածներու պիտի տիրանայ: Բայց երբ մեր առաջարկած
մեթոտները կիրարկուին, այն ատեն «Հայերը դէպի հայրե-
նիք» քարոզը կրկնելու հարկ չպիտի մնայ այլեւս, ազգային
իշխանութեան առաջին հրաւերին իսկ պիտի պատասխանեն
երկրագնդի չորս կողմը ցրուած բոլոր հայերը, եւ գունդա-
դունդ պիտի խուժեն դէպի հայրենիք, դէպի մեր «խոս-
տացեալ երկիր» ը, սիրեցեալ ազատ հայաստանը, որուն
համար ամբողջ 600 տարի տառապեցանք: Այո՛ դառնօրէն
տառապեցանք, արիւն արցունք թափեցինք, բայց փոխանակ

ընկճուելու աւելի զօրաւոր զգացինք ինքզինքնիս, ազա-
տութեան անհաւասար պայքարը մղեցինք, մինչեւ որ յաղ-
թեցինք մեր հարստահարիչներուն:

Փառք տառապեալներուն, փառք յաղթականներուն,
եւ փառք այն բոլոր անմահ նահատակներուն, որոնց Սբ.
արիւնովը շահուեցաւ մեծ յաղթանակը, եւ մեր վերածնունդի
փառահեղ պայքարը: Փառք նաեւ մեր վերածնունդի բոլոր
օտար ախոյեաններուն:

ՎԵՐՋ

5786

ՊԵՏՐՈՍ Բ. ԲԱՐՇԱՅՐ

0087000

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0001800

104

հայր

0

